

בצרון

נוסד עליידי חיים טשרנוביץ (רב צעיר) ז"ל

שנה ל"ז (כרך ס"ז) אב-אלול, תשל"ו (325)

תורה ותרבות

מאת ח. נ. ביאליק *

— מה ההבדל בין תרבות לתורה? זאת השאלה אשר נשאלתי:

תרבות נותנת מטרה ותכלית לחיי האדם ואפשר לציין את היסודות שמהם מצטרף המושג תרבות. המושג תורה הוא מושג עליון. מפני שהוא כולל את הכל. זהו מושג נשגב, נצחי, הכולל לא רק את המציאות הפשוטה, אלא מציאות אחרת, עליונה יותר, בצדה של המציאות המוחשית — מציאות כמעט קוסמית הקיימת בפני עצמה. אין עוד עם, שמושג זה נמצא אצלו. אם יאמרו לך יש חכמה באדם — תאמין, יש תורה באדם — אל תאמין. לא לחינם פותח המשורר העברי הקדמון בפרק תהלים י"ט בתיאור נפלא של הדר הטבע ופתאום הוא עובר לפסוקים על התורה. חציו מוקדש למציאות הטבע, להדרה, לכל הקוסמוס — ובחצי השני — מציאות שניה. —

— כיום מתארגנים חוגים לספרות, לציור, למחול. קיימות ועדות תרבות בערים, במושבות ובקיבוצים. בסמוך לביתי הוקם בית-חינוך מודרני לילדי עובדים. גם לפני התלבטו אבותינו בבעיות החינוך, אם תעברו בכרך ג' של ספר האגדה תמצאו שם שעיקרי הפדגוגיה של זמננו כבר נידונו בימים ההם ומצאו להם ביטוי נפלא. מן המאמרים שנאמרו שם אפשר ליצור שיטות שלמות. הם חשבו גם על החינוך הגופני. אבל התורה — קדמה לכל. התורה ממלאת את העולם מן הקצה אל הקצה, ולא נתקררה דעתם עד שמנו מ"ח סעיפים שבהם התורה נקנית (מסכת אבות, פרק ו') ואני מפקפק אם תמצאו בפדגוגיה העולמית הגדרות ממצות כאלה של דרכי קניין התורה, סך הכל של שיטה ערוכה בכל.

בנות ובנים יקרים, אני רוצה להפנות תשומת לבכם כי התורה, תורת-אמת שלנו איננה מסתפקת בפלירט קל. היא נמשלת לאשת-נעורים אהובה, בבחינת אילת אהבים ויעלת חן. כמו שנאמר במשלי פרק ה' "בא הבה תשגה

* את הדברים רשמ בשעתם המשורר אברהם ברודיס "רק בחלקם" ועיקרם בלבד והם באו בספרו "פגישות ודברים עם סופרי הדור", שזה עתה יצא לאור בהוצאת "מסדה". ביאליק השמיע את דבריו לפני חבורת נערים עובדים, שמר ברודיס הפגיש עם המשורר בביתו באדר תר"ץ. דבר לא נגרע ממשמעותם וערכם החינוכי עד היום הזה. — המערכת

תמיד". בה תחזיק ואליה תדבק. היא מחייבת השתעבדות לה. לחיות עמה. אחת תורה ניתנה לישראל, שהיא סס"חיים למאמיניה ודבקה.

התורה היא המצרפת ומטהרת את הלב והנפש וכל הפורש ממנה פורש מן החיים. ברי לי כי בלי התורה נרד למ"ט שערי טומאה ואיש לא יעלנו משם. בזמננו ממעטים לדבר על תורה ומרבים לדבר על תרבות, ומתכוונים לתרבות החילונית, לשם השגת האושר הארצי, ידיעות שמשביחות את נימוסי האדם, מה שנקרא בשם חינוך אמנותי-אסתטי. לשיפור חייו הפנימיים של האדם, האדם בחירו כשהוא נשאר עם נפשו, לדבר זה אין כמעט דואג בימינו. בזמן הקדום היה לאדם כוח להסתפק במועט, בצמצום. אצלנו, בזמן הזה, המושג על האושר הוא — להרבות נכסים בכל מקצוע ומקצוע. לרכוש הרבה בכל דבר ודבר. אם תרצו לומר, בחיי הרוח, כביכול, לא ראה האדם לפניו כל-כך הרבה המראות כבימינו, מחזה בתיאטרון נחשב למאורע. לא היו מוציאים כל-כך הרבה ספרים, וכל שכן בצרכים הגשמיים. זוכרים אנו זמנים, שבהם היה אדם משתמש בכד אחד שנתיים ויותר. בימינו נתפס האושר בריבוי הצרכים. בימי שהותי באמריקה ראיתי איך אדם מחליף 5—6 פעמים בשנה את נעליו, מחליפים אפילו את כלי-הבית, לפי העונה, הדירה נמאסת. האדם עובר מדינות, ארצות ובלוע צרכים רבים. האושר הזה — אני אומר הוא דל דול. האדם גתרושש מבפנים והוא רוצה למלא את ריקניותו בתחליפים. הוא מרגיש חלל ריק עם כל ריבוי המראות והדברים. היה זמן שאדם דבק בספר אחד או אחדים במשך כל ימיו, ומצא בהם סיפוק וחיידוש-הרוח. האושר בא לו תמיד מבפנים, לא מבחוץ. התורה נתנה לאדם את הכוח להתחדש בכל יום. זכורני איך האבות שלנו היו חוזרים על שירי התהילים יום-יום, שנה-שנה, כאילו הם חדשים. הם לא היו מטומטמים, הם היו פקחים ונבונים. היו ביניהם גאוני רוח ורגש. הם שאבו ממקורות עליונים והתעשרו מבפנים. הם גיהלו משק רוחני אינטנסיבי. העמיקו את ידיעתם מבפנים. אין ספק שהתקופה האחרונה מוליכה את האדם בדרך האכסטנסיביות: הדימוקרטיזציה של החינוך, התרחבותו עד הדיוטות התחתונות, גם אז לא היו מיוחסים. התורה היתה הפקד, כל הרוצה זכה בה. אולם עתה אין חפירה אל התהום. יש התרחבות על פני השטח. פיזרו את החניך העברי על שבעה ימים ומעמיסים עליו דברים הרבה ועוקרים אותו משרשו. שאלות פוליטיות מסיחות את דעתו מן התורה. מקדימים להכניסו על מעגל ההתנצחות כגוף פועל לפני שנתבשלה ונתישבה דעתו עליו. מכניסים אותו יותר ויותר לפולחן זה העושה שמות בנפשו. ועוד: גם הלהיטות היתירה אחרי הספורט בולעת חלק גדול מדי מזמנו. איננו מתנגד לחינוך הגופני, אבל אני אומר, שכל ההפרזה בהתעסקות הזאת אינה נותנת לנער לגדול גידול חשאי בקרבו. כל עסקנות יתירה עוקרת את האדם האדם שרשו וגידולו. עד גיל ידוע צריך הנוער לחיות חיים שקטים, חשאים, אבל מעניינים ועשירים. התורה יכולה גם היא להיות לספורט, לשעשועים — ספורט של תורה. חלמתי פעם על יצירת שדה-תחרות בכדור-ראש במקום כדור-רגל. שתהיה חבורה של בוגרי המחלקות העליונות היוצאים להילחם מלחמתה של תורה; שתהיה להם האמביציה להתגלות בשדה-הקרב של התורה. אולי ייווצר גודד עליון שישאף לנצחונות גדולים בשדה זה.

חביבי, בודאי ידוע לכם, שיש בעולם יחידים שבזכותם העולם קיים, שלא נברא העולם אלא בשבילם, "צדיק יסוד עולם". — הם, היחידים הללו, הם יסוד העולם. אם ייבשו בעולם החלומות על גדלות, מאין יבואו הגדולים? אם אין אלפי חולמים, לא יבוא היחיד, בעל-החלומות הגדול, היוצר המפרה, אם חלילה וחס נשתקו בצרכים הקטנים ונחלום על אושר קטן בלבד, לא תבואנה הגדולות ולא יבואו הגדולים. אם יבחר לו כל אחד דמות אהובה מדמויות-העולם הגדולות וידבק בה, יש להאמין שיקומו לנו אישים בקרב הימים. אבל כשמנמיכים את הקומה בימיה-הנוערים ושוגים בתפלות, מן ההכרח שיצא דור בינוני, שבלוני, חסר סבלנות, חסר אורך-רוח. כל נצחון תלוי באופי. אין גדלות בלי אופי גדול. האופי לא יתחנך על ריבוי הליכה לסינימה, על קריאה בספרים קלים וקלוקלים, שמפצחים אותם כורעונים. רק ע"י חיים פנימיים והתרכויות גדולה בסתר החדר יצמח אדם, ולא במהומת השוק, במיטיגים ובחכמת ברושורות (חבורות לתעמולה). אני הייתי

רוצה, שבקרב צעירינו יתהלכו קצת אנשים ביישנים, לא כל-כך חרוצים, בעלי תנועות לא כל-כך משוכללות. קצת כבד-רוח בחברה, הנושאים בלבכם הרגשת אחריות פנימית לעתיד ולעתיד האומה, שערפם יהא כפוף קצת תחת עול נעלם. החיים הנעימים בימי-הנעורים אינם סימן טוב לאדם. «טוב לגבר כי ישא עול בנעוריו». דוקא בנעוריו צריך הוא להעמיד לעצמו תפקידים קשים. טוב שיהיו בני-נעורינו קצת פרושים מן הציבור ומתייחדים באוהלה של תורה. יש להתייחד עם ספר מדעי, להתעמק בו, לעמול עליו — לא שהכול יבוא בקלות, בלי יגיעה. מי שחי חיים קלים בנעוריו ולא למד להתגבר על מכשולים רוחניים, לא רק על גופניים, איך יתגבר ביום מסה גדולה? צריך ללטוש את המוח ולא להקשות אותו. את טיפוס בחור-הישיבה הייתי רוצה לראות בצורה חדשה. יש כבר מקצועות חדשים וצורות תורה חדשות. אך היחס אליהם צריך להיות כשל בחור-הישיבה.

הנוער שלנו צריך להסב את פניו מן הציבוריות הרעשנית ולשים פניו אל התרבות שיש בה ריח ואוויר של תורה. בשבילי המושג תורה הוא תמיד המושג המודרני ביותר. בו גלומים כל אוצרות-הרוח שנוצרו ושעתידים להיווצר בעולם. אם רוצים אנו לעשות פירות, מוכרחים אנו להסב פנינו לצד החיים הרוחניים והתורניים. למה אני מתכוון? — קודם כל להידבקות ביצירה העליונה שלנו שבכל הדורות. כל אחד מבני-הנוער המרגיש שרוחו מושכת אותו לצד זה, יציג לעצמו בחייו תפקיד להכיר את גדולי-הרוח שלנו הכרה עמוקה, לא להסתפק בפירוורים הקטנים הניתנים לו בבית-הספר. עיקר גידולו של האדם הוא מחוץ לכתלי בית-הספר, ובמה שהוא כובש בעצמו. אף חכמתי עמדה לי על אפם וחמתם של בתי-הספר, במה שקנתי לי בהתאמצות עצמית, הכוונה: מי שקנה חכמתו ביסורים גדולים — היא היא שעומדת לו. יבדוק נא כל יחיד את עצמו. גם אני למדתי תשע ועשר שעות ביום בחדר, בבית-המדרש, אך ברכה ראיתי במה שהוספתי ללמוד בחוץ. יעסוק כל אחד באיזה דבר מחוץ לפרוגרמה של בית-הספר. ידבק באיזה סופר גדול, במקצוע חביב עליו, וישווה לעיניו דמות נאצלת, ויחלום ויכסוף להגיע אליה. עליו לבחור לו מספר ספרים היקרים לנפשו, לעשותם מרכז ברוחו. אין הקיבה הרוחנית שק, שממלאים אותה היא מעכלת הכול. לכל אדם יש קיבה בפני עצמו. לכל אחד נטייה שלו. בתוך כל המקצועות יבחר לו דבר מרכזי, ואז יהיה מקום ליצירה אינדיבידואלית ולא יהיה כל עולמנו דומה למישור. אין זה מזיק כלל לריבוי-הצדדיות. מי שאין לו מרכז, אין לו נקודת-מוצא ומטרה. הוא כמתעתע בעולם.

כל אדם הכרה הוא שיהיה לו מרכז, שורש-נשמה, שהוא מידבק בנשמת דמותו האהובה עליו, היצירה מגמתה היא — היפה, האמת. בעולם-הרוח כל המקצועות שווים. אבל כולם יחד צריכים להתקיים באטמוספירה של הרוח ולא של העסקנות הציבורית המפלגת, המקצצת בנטיעות.

והיה אם תלמדו מה שנוצר עד ימיכם, אם תתעמקו בתולדות עמנו ובקורות האנושות, אז תצאו אל החיים ועיניכם פקוחות לראות נכוחה, ובידכם היוצרת אתם מותחים את חוט העבר אל עתידות האומה.

